

ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЗГІДНО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Тараненко Микола Миколайович

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри інформаційного,
господарського та адміністративного права*

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України особливої актуальності набувають проблеми регулювання статусу військовополонених. Дане питання врегульовано нормами міжнародного гуманітарного права, а саме III Женевською конвенцією «Про поводження з військовополоненими» 1949 року.

Згідно зазначеного нормативного акту, особи, котрі опинилися під владою супротивника, мають право на статус військовополонених, якщо вони належать до таких категорій: (а) комбатантів (особовий склад регулярних збройних сил або учасники народного ополчення); (б) цивільних осіб, офіційно уповноважені супроводжувати збройних сили; (в) демобілізованих військовослужбовців, що перебувають на окупованій території; (г) військовослужбовців, інтернованих на території нейтральної держави¹.

У реаліях сучасних збройних конфліктів існує значна кількість різноманітних нерегулярних збройних формувань, що сильно ускладнює коректне визначення статусу осіб, що опинилися під владою супротивника. Саме тому слід вважати, що всі особи, які брали участь у бойових діях і потрапили під контроль супротивної сторони, є військовополоненими. У разі виникнення сумнів щодо наявності права на даний статус, їм він надається до моменту, доки реальний статус не буде визначений компетентним судовим органом після проведення спеціальної перевірки на причетність до вчинення воєнних злочинів.

Статус військовополоненого, а отже право на повагу та захист виникає з моменту, коли вони безпосередньо «потрапили під владу супротивника», а саме були захоплені під час бойових дій, або взяті під варту після добровільної здачі, або після масової капітуляції. Під час інтернування документи та предмети особистого користування мають залишатися у володінні військовополонених, так само, як і захисне спорядження, наприклад, каски, бронезилети та протигази. Гроші та інші цінні предмети можуть вилучатися в захоплених після проведення формальної процедури їх опису.

¹ Мельцер Нільс. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Женева. МКЧХ, 2020. С. 201.

Військовополонені при затриманні не зобов'язані надавати будь-яку інформацію, окрім власного прізвища, імені, військового звання, дати народження та особистого номера котрий видається державою їхнього походження, що є стороною збройного конфлікту. Інформацію про затриманих військовослужбовців необхідно негайно повідомити органам державної влади їх походження, а також родині через Національне інформаційне бюро та Центральну агенцію з розшуку Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Ті ж самі канали зв'язку використовуються під час всього періоду перебування у полоні для повідомлень про переміщення, звільнення, репатріацію, втечу, госпіталізацію та смерть військовополоненого.

Після захоплення в полон вони повинні бути переміщені до таборів, розташованих на безпечній відстані від зони бойових дій. Вони мають бути забезпечені їжею, водою, одягом та медичною допомогою; крім того слід вжити відповідних запобіжних заходів для їх безпеки під час евакуації. Обов'язок евакуації полонених має два винятки. 1) поранені або хворі військовополонені тимчасово відсторонюються від евакуації, якщо вона може спричиняє ризики їх життю та здоров'ю 2) якщо вони захоплені під час інтенсивних бойових дій і їх безпечна евакуація неможлива, вони можуть бути роззброєні та звільнені².

Після проведення евакуації військовополонених зазвичай розміщують в спеціальних таборах до закінчення активних бойових дій. Однак, згідно норм III Женевської конвенції встановлюється три обставини, за яких звільнення з полону відбувається раніше: 1) репатріація або госпіталізація на території нейтральної держави поранених або хворих військовополонених із медичних чи гуманітарних міркувань; 2) успішна втеча (якщо він: приєднався до власних, або союзних збройних сил; покинув територію, що контролюється державою, котра здійснює затримання, або її союзниками, або досяг дружнього або союзного судна в територіальних водах, що не перебуває під контролем держави, котра здійснює затримання)³; При цьому, в разі повторного взяття в полон після невдалої спроби втечі, військовополонені можуть підлягати лише дисциплінарним стягненням; 3) смерть, що супроводжується формальною процедурою розслідування, зокрема, якщо є підозра вбивства, або якщо причини смерті невідомі.

У разі припинення активних бойових дій всі військовополонені повинні бути звільнені та без затримок репатрійовані до держави свого походження, Вирішальним критерієм для введення в дію цього зобов'язання є не політичне врегулювання конфлікту, а фактичне закінчення бойових дій, яке надає підстави вважати, що вони не будуть поновлюватися в найближчому майбутньому. Наприклад: виведення військ з районів бойових дій, відновлення переговорів або дипломатичних відносин між сторонами,

² Мельцер Нільс. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Женева. МКЧХ, 2020. С. 203.

³ III Женевська конвенція «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

демобілізація частин їхніх збройних сил, розміщення інтернаціональних сил у ролі спостерігачів за виконанням режиму припинення вогню, миротворців, або для керування спірною територією.

Обов'язок держави звільнити та репатріювати військовополонених є абсолютним. Хоча жоден військовополонений не може бути репатрійований проти його волі. Все більше військовополонених відмовляються від репатріації, особливо за звичаєвим принципом неприпустимості примусового повернення. Відповідно до цього принципу, жодна особа не може бути передана на територію держави, якщо вона має достатньо підстав вважати, що їй там загрожують переслідування, тортури або смерть через його або її расові, релігійні ознаки, громадянські або політичні переконання. Проте, військовополонені, затримані у зв'язку з засудженням за кримінальне правопорушення у зв'язку із вчиненням ними воєнних злочинів, можуть бути залишені під вартою і після припинення бойових дій до моменту виконання покарання.